

Jana Benická:
Staroveká čínska filozofia a myslenie

Bratislava: Univerzita Komenského, 2022, 200 s.

Vedecká monografia slovenskej sinologičky profesorky Jany Benickej *Staroveká čínska filozofia a myslenie* odкрýva myšlienkový svet starovekej Číny, ktorej filozofia a koncepty s ňou spojené, hlboko ovplyvnili nielen obyvateľov tejto krajiny, ale aj mnohé iné krajiny východnej Ázie. Primárne sa sústreďuje na takzvaný zlatý vek čínskej filozofie, teda od Obdobia Jarí a jesení (770 – 481 pred n. l.), až pod dynastiu Han (Chan) (206 pred n. l. – 220).

Kniha začína najstaršími nám známymi dochovanými textami starovekej Číny – zápismi o veštekých rituáloch, vykonávaných počas dynastie Shang (cca 1600 – 1050 pred n. l.). Tieto vešteké záznamy sa často opomínajú pri zmienkach o čínskom myslení, rovnako ako jedna z klasických (kánonicých konfuciánskych) kníh, *Yijing* (*I-ťing*), známa ako *Kniha premien*, ktorá tiež pôvodne slúžila ako vešteká príručka (a v jej neskorších komentároch sa objavujú aj prvé známe čínske ontologické predstavy).

Až prekvapivo rozsiahly je priestor, ktorý v knihe autorka venuje čínskej kozmológii, taoistickej alchýmii či buddhistickému mysticismu, čím poukazuje na prominentný význam týchto smerov pre čínsku filozofiu a myslenie ako také. Autorka napríklad tiež píše (str. 2), že hoci sa konfucianizmus stal štátnou doktrínou (až do začiatku 20. storočia), mnohí konfuciánski úradníci, historici či literáti zároveň vyznávali taoizmus či buddhizmus, ako filozofiu, inšpiráciu, spôsob meditácie či napríklad aj hľadania nesmrteľnosti. V čínskom svete panoval filozofický aj náboženský synkretizmus, čo dokazujú aj chrámy troch náboženstiev, ktoré sa nachádzajú nielen v Číne, ale aj v iných krajinách ovplyvnených čínskou kultúrou.

Kniha ponúka nielen prehľad a analýzu čínskych filozofických smerov, ale aj mýty a staršie protofilozofické kozmologické predstavy, z ktorých neskôr čerpali najrozličnejšie čínske filozofické smery. Čínska kozmológia je primárne systémom založeným na číselných vzorcoch, na dvojiciach, ako je známy súbor *yin* (jin) a *yang* (jang), na päťiciach (päť prírodných elementov) či iných číselných vzorcoch, do ktorých boli zasadené v podstate akékoľvek prírodné či spoločenské javy. Benickej vysvetlenie jednotlivých fenoménov čínskej kozmológie

ide do hĺbky a často sa opiera o preklady starých textov, z ktorých autorka hojne čerpá. Kniha podrobne rozoberá aj menej známe kozmologické predstavy, ako je tzv. prvotné nebo a druhotné nebo.

Autorka venuje jednu samostatnú kapitolu čínskemu písmu, pretože je nesporné, že práve čínske znakové písmo bolo jedným z hlavných nositeľov kontinuity čínskej civilizácie. Osobitne oceňujem pasáž v texte, v ktorej Benická upozorňuje na nespoľahlivosť ikonického slovníka *Analýza štruktúry primárnych znakov a vysvetlenie významu sekundárnych znakov* (1. st.) ako etymologickej príručky. Je málo známym faktom, že primárnou ambíciou tohto monumentálneho diela nebolo popisovať významy čínskych znakov, ale ich kategorizácia a kodifikácia.

Pojednanie o hlavných čínskych starovekých filozofických školách otvára konfucianizmus. Tento filozofický smer mal, a dodnes má, hlboký vplyv na myslenie a správanie v celej východnej Ázii. Autorka popisuje konfuciánsku hierarchiu založenú na vzťahoch nadriadenosti a podriadenosti, charakterizuje konfuciánske cnosti a celý hodnotový systém, typický pre tento filozofický smer. Vysvetľuje niektoré pojmy, ktoré majú v európskom kultúrnom kontexte inú konotáciu, ako je napríklad *ľudskosť* (*ren / žen*). Konfuciánska *ľudskosť* (vzťah k druhému človeku) je odstupňovaná na základe postavenia v spoločenskej hierarchii a nie je chápaná ako kresťanská láska k blížnemu. Autorka tiež hovorí o transformácii konfucianizmu na štátnu doktrínu, ktorá do určitej miery dodnes ovplyvňuje konanie ľudí v krajinách Ďalekého východu.

Po konfucianizme sa kniha zaoberá mohizmom, jednou z menej známych škôl, ktorý pravdepodobne vznikol ako reakcia na konfucianizmus. Ďalej autorka predstavuje tzv. školu mien, v jej preklade školu (skúmajúcu) mená. Tu je potrebné pripomenúť, že stručnosť a určitá mnohoznačnosť klasickej čínštiny všeobecne umožňuje viacero variantov prekladu textov. Súčasťou tejto kapitoly je aj preklad a čiastočná analýza najznámejšieho zachovaného textu tejto školy, ktorým je „Traktát o bielom koni“ od Gongsun Longzi, kde sa autor práve pohráva s nejednoznačnosťou významu zápornky *fei / fej*). Predstavitelia tejto školy boli známi ako diskutéri a logici.

Ďalšia kapitola sa venuje legalizmu. Na rozdiel od konfuciánskeho humanizmu a viery v dobro v človeku, legalizmus prichádza so základnou premisou, že ľudia sú od prírody zlí a jedinú, čo ich dokáže prinútiť správať sa adekvátne, je zákon – ktorého tvrdosť sa nesmie zmäkčiť podľa okolností. Právo má byť automaticky vymáhateľné vo vzorci prísne vymedzených korelátov zločin – príslušný trest. Túto filozofiu ako štátnu doktrínu presadil prvý čínsky cisár zjednotiteľ, ktorý si ako panovník štátu Qin podmanil ostatné štáty a nastolil

dynastiu Qin (221 – 206 p. n. l.). Toto pragmatické učenie sa stalo štátnou doktrínou dynastie Qin, ale keďže táto trvala veľmi krátko, po jej páde sa zhodou historických okolností stal oficiálnou štátnou doktrínou už spomínaný konfucianizmus.

Po legalizme nasleduje kapitola o jednej z najznámejších čínskych filozofických škôl – o taoizme. Kniha podrobne rozoberá základný taoistický text *Laozi*, ktorý predstavuje najprekladanejšiu filozofickú knihu 20. storočia. Okrem neho Benická spomína aj ďalšieho významného taoistického filozofa Zhuangzi. Ten vniesol do taoizmu niečo, čo dovtedy absentovalo v čínskom kultúrnom univerze, a to individuálnu slobodu. Autorka popri taoistickej filozofii predstavuje a vysvetľuje aj menej známu, mystickú stránku učenia, ktorá býva často vo vedeckých diskurzoch o taoizme neprávom vytesňovaná. Ide o učenie hľadania nesmrteľnosti, či už prostredníctvom cvičenia, meditácie či iných praktík, alebo užívaním elixírov nesmrteľnosti. Tu autorka zdôrazňuje, že *elixír* nemusí byť nevyhnutne nejaký medikament, ale môže ísť aj o súbor dychových, meditačných, vizualizačných alebo iných techník, z ktorých mnohé sa dodnes praktikuju v rámci *qigongu*. Kniha predstavuje taoizmus aj ako náboženský smer, ktorý bol výrazne ovplyvnený buddhizmom.

Posledná filozofická škola, ktorej sa utorka venuje, je buddhizmus. Hoci pochádza z Indie a do Číny sa dostal až okolo začiatku nášho letopočtu, hlboko zapôsobil na čínsku spoločnosť a ovplyvnil aj miestne náboženstvá. Benická veľmi dôsledne vysvetľuje rozdiely medzi buddhizmom ako filozofiou a buddhizmom ako náboženstvom. Uvádza tiež prekladateľské riešenia sanskrtských termínov do čínštiny. Spomína aj čínsku predstavu, ktorá sa zrodila v ranom období prenikania buddhizmu do krajiny, podľa ktorej mal byť Buddha vlastne poindičteným Laoziom (domnelým zakladateľom taoizmu). Toto sa samozrejme nezakladá na skutočnosti, napriek tomu treba priznať, že obe filozofie majú veľmi veľa spoločného a navzájom sa ovplyvňovali. Preto sa, hlavne pri raných prekladoch buddhistických textov do čínštiny, často využívali taoistické pojmy. V knihe sa osobitne spomínajú dve typicky čínske buddhistické školy, hoci tieto vznikli neskôr, až počas dynastie Tang (618 – 906, čo už nepovažujeme za starovek), a to *huayan* (chua-jen) a meditatívny *chan* (čchan). Tieto školy hlboko zarezonovali nielen v Číne ale aj v okolitých krajinách. Známejší *chan* sa dostal do západného povedomia pod japonským názvom *zen*.

Autorka v knihe odkazuje priamo na čínske historické pramene, no cituje aj súčasné vedecké kapacity. Niektoré čínske staroveké texty prekladala sama,

prípadne sa opierala o iné preklady. Dielo predstavuje sumarizovanie dlhoročného výskumu, pričom Benická nadväzuje na svoje predošlé vedecké štúdie, publikované v rozličných vedeckých periodikách, ktoré rozširuje o nové poznatky. Kniha neobsahuje neskoršie filozofické smery, hoci aj tie sú predmetom autorkinho výskumu, čo sama vysvetľuje hneď v úvode. Toto dielo ponúka nový pohľad na ideový svet v starej Číne. Mimoriadne zaujímavé sú práve tie nefilozofické smery, ktoré bývajú často ignorované a málokedy sa dostávajú do priamej súvislosti s filozofiou. Kniha ponúka kvalitný a zasvätený náhľad do čínskeho ideového sveta so všetkým, čo s tým súvisí. V texte sa nachádzajú početné pasáže v čínskych znakoch, ktoré sú následne preložené do slovenčiny. Pokiaľ ide o čínske mená a reálie, používa čínsku transkripciu *pinyin*, ako je to zvykom v zahraničných vedeckých publikáciách, kde *pinyin* už pred niekoľkými desaťročiami nahradil domáce fonetické prepisy. Knihu *Staroveká čínska filozofia a myslenie* odporúčam každému, koho zaujíma filozofia, bez ohľadu na to, či sa zaujíma a priori o čínsku, prípadne východoázijskú filozofiu a myslenie. Je mimoriadne pútavá práve vďaka starostlivo vybalansovanej kombinácii mýtov, filozofie a ľudového náboženstva, a ich vzájomnému dialógu, preto predstavuje nepopierateľný prínos do problematiky.

D. C. Zhang

Daniela C. Zhang
Katedra východoázijských štúdií
Filozofická fakulta
Univerzita Komenského
Gondova ulica 2
811 02 Bratislava 1
Slovenská republika
e-mail: zhang1@uniba.sk